

Atmintinė mokyklos darbuotojams „Kaip atpažinti prekybos žmonėmis rizikos veiksnius ir tinkamai reaguoti?“

Kiekvienais metais milijonai vyrų, moterų ir vaikų yra parduodami visame pasaulyje, įskaitant ir Lietuvą. Tai gali nutikti bet kurioje bendruomenėje, o aukomis gali tapti bet kokio amžiaus, lyties, rasės ar tautybės žmogus. **Prekyba žmonėmis** – tai suaugusiųjų ir vaikų pirkimas, pardavimas ir išnaudojimas, žalojantis žmones, darantis neigiamą įtaką visuomenei ir ekonomikai. Prekeiviai žmonėmis dažnai naudoja smurtą, apgaulę, manipuliavimą, melagingus pažadus apie gerai apmokamą darbą ar romantiškus santykius, kad priverstų aukas į prekybos žmonėmis situacijas. Statistiniai duomenys rodo, kad atpažįstami ir išaiškinami tik apie 0,04 proc. prekybos žmonėmis atvejų, kas reiškia, jog dauguma aukų lieka nepastebėtos. Prekybos žmonėmis aukomis neretai tampa vaikai ir paaugliai (net 20 proc.), o visuomenė vis dar sunkiai atpažįsta šio nusikaltimo formas. Į prekybos žmonėmis pinkleles gali pakliūti bet kuris vaikas ar paauglys, nepriklausomai nuo jo socialinės padėties. Mokykla vaikui yra vieta, kurioje jis praleidžia daug laiko, todėl svarbu, kad mokyklos darbuotojai gebėtų atpažinti prekybos žmonėmis rizikos veiksnius ir žinotų, ko imtis, kuomet vaikas jau yra patekęs į prekybos žmonėmis pinkleles.

Prekyba žmonėmis yra socialinis reiškinys, kuris kinta bėgant laikui ir priklauso nuo paklausos (tiklo) bei prekiautojų žmonėmis išradingumo. **Prekybos žmonėmis formos:**

- vergiškas darbas – asmens išnaudojimas darbo tikslais, kai asmuo nesutinka atlikti darbo ar paslaugų sava valia;
- išnaudojimas nusikaltimams – priverstinis žmonių įtraukimas į nusikalstamų veikų vykdymą (kišenvagystės, vagystės, prekyba narkotikais ir kita nusikalstama veika);
- seksualinis išnaudojimas – asmens išnaudojimas seksualinėms paslaugoms teikti (išnaudojimas prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio pobūdžio formoms);
- elgetavimas – asmens vertimas prašyti išmaldos viešose vietose ar rinkti aukas kitokia forma, kai visos surinktos lėšos ar jų dalis yra pasisavinamos išnaudojančio asmens;
- prekyba organais – nelegalūs žmonių organų ar jų dalių (audinių, ląstelių) išėmimai;
- kitos naujai atsirandančios prekybos žmonėmis formos.

Prekybos žmonėmis aukos dažniausiai suviliojamos pažadais greitai ir lengvai užsidirbti daug pinigų arba šantažuojant ir gąsdinant susidoroti. Prekybos žmonėmis aukomis dažnai tampa moterys ir mergaitės (71 proc.). Jos neretai būna izoliuojamos ir turi mažai arba jokių galimybių pranešti apie išnaudojimą ar nuo jo pabėgti.

Prekiautojai žmonėmis dažnai naudojami vaikų ir paauglių pažeidžiamumu, todėl **didesnę riziką tapti prekybos žmonėmis aukomis turi:** vaikai ir paaugliai, kurie bėga iš namų ar nelanko mokyklos, vaikatauja ar elgetauja, vyksta dirbti sezoninio darbo be tėvų, patiria ar anksčiau daug kartų yra patyrę smurtą artimoje aplinkoje; likę be tėvų globos, iš migrantų arba skurdžiai gyvenančių šeimų; turintys raišos ar intelekto sutrikimų, priklausomybių nuo alkoholio, psichotropinių medžiagų ar lošimo; įsitraukę ar linkę įsitraukti į nusikalstamas veikas. Dažnai į piktavalių tinklą įkliūva socialiai labiau pažeidžiami vaikai ir paaugliai, kurie daug laiko praleidžia gatvėje, jaučiasi atstumti ar neturi draugų, neturi pakankamai lėšų savo būtiniausiems poreikiams tenkinti, tačiau prekybos žmonėmis aukomis tampa ir pasiturinčių, rūpestingų šeimų atžalos. Prekeiviai žmonėmis į savo pinksles stengiasi įtraukti visus, kuriuos tik gali.

Vaikų ir paauglių verbavimo būdai

Asmenys, kurie tikisi vaiką užverbuoti, kurį laiką jį stebi, susipažįsta su jo įpročiais, dienvakarė, gyvenimo sąlygomis. Vaikai gali būti kalbinami gatvėje, prie mokyklos, kitose iš pažiūros nepavojingose vietose. Ilgainiui su jais užmezgamas ryšys, pradedama bendrauti. Tai gali būti draugiškas pašnekesys, pavaišinimas svaigalais, dovanojamos dovanos. Jeigu vaikas neturi pinigų atsilyginti už vaišes ar dovanas, jam pasiūloma atidirbti. Darbas gali būti įvairus: vaikas gali būti verčiamas vogti, o pavogtus daiktus atiduoti savo skolintojams, taip pat vaikas gali būti išvežamas į kitą miestą, kur jo niekas nepažįsta, ir verčiamas elgetauti. Vaikams ir paaugliams gali būti liepiama platinti svaigalus, narkotines medžiagas savo bendraamžiams. Dažnai būna išgalvojama „skola“, kuri už nepaklusnumą yra didinama.

Kurį laiką vaikas gali net nesuvokti, kad jis yra išnaudojamas ir ne tik daro nusikalstamas veikas, bet ir pats yra nusikaltimo auka. Už visko slypi išnaudojimas ir grasinimai. Vieną kartą kažką pavogęs ar kitą nusižengimą padaręs vaikas jaučiasi priklausomas nuo nusikaltėlių, nes jie žino šią jo paslaptį ir grasina įduoti policijai, tėvams, jeigu pastarasis ir toliau neatlikinės vis naujų nusikaltėlių užduočių.

Vienas iš verbavimo būdų yra netikri romantiški santykiai. Dažnai vaikinai bando suvilioti merginas, rodo joms dėmesį, kalba apie gražią ateitį, pradžioje dovanoja dovanas, prisiekia, kad myli, tačiau įvilioję aukas į pinksles pradeda jomis manipuliuoti, išnaudoti, smurtauti, neretai merginos išvežamos į kitas šalis ir parduodamos prostitutcijai. Pabėgti nuo nusikaltėlių kitoje šalyje aukoms dar sunkiau, nes dažniausiai nemoka kalbos, yra atimami asmens dokumentai, pinigai, telefonai, kiti asmeniniai daiktai, nėra galimybės susisiekti su artimaisiais ar išsikviesti pagalbos.

Šiandieniniame kontekste, kuomet vyksta karas Ukrainoje, atvykusiems į Lietuvą karo pabėgėliams taip pat kyla grėsmė tapti prekybos žmonėmis aukomis. Jie nemoka lietuvių kalbos, nežino Lietuvos Respublikos įstatymų, todėl svarbu, kad mokytojai Ukrainos vaikus ir kitus kitataučius informuotų apie Lietuvoje galiojančius teisės aktus, supažindintų su [Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso straipsniais, susijusiais su prekyba žmonėmis](#), taip pat informuotų apie jų teises norint laisvu metu nuo mokslų ar vasarą įsidarbinti ir užsidirbti. Vaikų ir paauglių siekis lengvai ir greitai užsidirbti pinigų ar esama sunki finansinė padėtis skatina patikėti prekyvių žmonėmis pažadais ir tokiu būdu yra patenkama į jų pinkles. Svarbu vaikams pabrėžti, kad bet kokie darbo santykiai turi būti įteisinti darbo sutartimi, nes tik tokiu atveju asmuo gauna socialinį draudimą, yra užtikrinamos tinkamos darbo sąlygos.

KĄ TURĖTŲ ŽINOTI PEDAGOGAI

Kaip atpažinti vaiką, kuris pateko į verbuotojų pinkles

Svarbu atidžiau stebėti pažeidžiamus vaikus, nes jiems yra didesnė grėsmė tapti prekyvių žmonėmis aukomis. Deja, labai dažnai taip nutinka, kad suaugusieji nepastebi požymių, rodančių, kad vaikas gali būti pakliuvęs į prekybos žmonėmis pinkles. Išskiriami šie vaikams ir paaugliams būdingi ženklai:

- turi fizinio ir (ar) psichologinio smurto požymių;
- turi psichikos ir (ar) elgesio sutrikimų;
- nepasitiki savimi ir (ar) kitais;
- atsisako bet kokios siūlomos pagalbos;
- vartoja alkoholį ir narkotines medžiagas;
- turi polinkį į smurtą ir (ar) savęs žalojimą;
- pastebimai pasikeitęs elgesys;
- pastebimas dažnai išgyvenamas pykčio, baimės, kaltės jausmas;
- sunkiai sukaupia dėmesį.

Pakitęs vaikų bendravimas, uždarumas arba agresija, nuotaikų kaita signalizuoja apie prastą vaiko emocinę būseną, patirtus išgyvenimus, skriaudas, gal net baimę. Atsiradę nauji brangūs daiktai, neaiškios dovanos taip pat gali liudyti papildomas, nežinia iš kur atsirandančias vaikų pajamas. Taip pat nerimą turėtų sukelti ir netikėtai išaugę vaiko materialiniai poreikiai: galbūt jis kažkam skolingas ir turi sumokėti arba atidirbti. Pastebėję įtarimų keliantį vaikų elgesį pasidomėkite, kas tai nulėmė. O įtarę, kad vaikas tapo prekybos žmonėmis auka, nedelsdami kreipkitės [pagalbos](#). Mokykla turėtų pasirengti prekybos žmonėmis prevencijos veiksmų planą, kurio tikslas – mažinti prekybos žmonėmis atvejų skaičių arba jų išvengti. Kiekvienam vaikui, patiriančiam prekybos žmonėmis grėsmę, garantuoti jo poreikius atitinkančią ir laiku suteiktą pagalbą. Suteikti vaikui psichologinę pagalbą, informuoti vaiko tėvus, Vaiko teisių apsaugos tarnybą ir (ar) policiją apie žinomą prekybos žmonėmis atvejį. Bendradarbiavimas su įvairiomis organizacijomis taip pat būtų svarbi pagalbos dalis.

Būtina reaguoti ne tik įvykus prekybos žmonėmis atvejui, bet svarbu imtis ir įvairių prevencinių priemonių, kad užkirstume kelią vaikų patekimui į prekybos žmonėmis pinksles.

Filmai apie prekybą žmonėmis, kuriuos galima žiūrėti ir aptarti, padiskutuoti klasių valandėlių metu kartu su mokiniais:

- Filmą „Viskas bus gerai“ yra apie tai, kad prekyba žmonėmis yra arčiau, nei mums gali atrodyti. Šis filmas apie šeimą ir kaip kiekvienas šeimos narys gali pakliūti į prekybos žmonėmis pinksles. Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=5bTfTQzUuGc>.
- Filmukas „Dvi mažos mergaitės“. Dvi istorijos apie dvi merginas, kurias pardavė prostitutacijai artimi žmonės: vienos merginos pusbrolis, kitos merginos vaikinai. Nuoroda: https://www.youtube.com/watch?v=2G_w2nHGgTw&t=1s.
- Filmukas apie prekybą žmonėmis, fiktyvios santuokos sudarymą. Nuoroda: https://www.youtube.com/watch?v=Q_l4m_5uu6g.
- Metodinės rekomendacijos prieš prekybą žmonėmis. Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=IZqhPXQukDM>.

KĄ TURĖTŲ ŽINOTI MOKINIAI

Pedagogai turėtų kalbėtis su mokiniais prekybos žmonėmis tema, padėdami jiems suprasti šį reiškinį, sužinoti galimus pavojus ir pagalbos galimybes. Per pamokas ar klasių valandėles svarbu mokiniams perteikti šias pagrindines žinutes, susijusias su prekyba žmonėmis:

- Socialiniuose tinkluose nederėtų priimti prašymų draugauti iš nepažįstamų žmonių. Prekeiviai žmonėmis dažnai naudoja tokias svetaines, kaip „Facebook“, „Instagram“, „TikTok“, „Discord“ ir pan., norėdami privilioti savo aukas. Dažnai prekeiviai žmonėmis slepia savo tikrąją tapatybę, apsimetinėja kitais žmonėmis. Svarbu nesiūsti ir su niekuo nesidalinti savo nuotraukomis, kurias būtų nesmagu, jei pamatytų tėvai, seneliai ar draugai.
- Neatskleisti per daug informacijos apie save (vardo, pavardės, namų adreso, mokyklos ar kitų asmeniškų dalykų) nepažįstamiems žmonėms socialiniuose tinkluose ar asmeniškai, kad ir koks draugiškas asmuo būtų.
- Niekada nesusitikti su nepažįstamu žmogumi prieš tai nepasitarus su patikimu suaugusiuoju (tėvais, mokytoju ir pan.). Jei planuojama gyvai susitikti su asmeniu, su kuriuo buvo susipažinta internete, tai turėtų vykti viešoje vietoje (pvz., kavinėje), kurioje yra kitų žmonių. Prieš susitikimą svarbu draugams, tėvams ar kitiems žmonėms, kuriais pasitikima, pasakyti, su kuo ir kur konkrečiai einama susitikti.
- Jei siūloma lengvai ir greitai užsidirbti daug pinigų, būtina atidžiai tikrinti informaciją, kritiškai įvertinti pateiktą informaciją, išsiaiškinti, ar žmonė yra legali, rasti buvusių

darbuotojų atsiliepimų, išsiaiškinti, kiek valandų per dieną reikės dirbti, žinoti savo kaip darbuotojo teises. Legaliai Lietuvoje galima pradėti dirbti nuo 14 metų, tačiau visais atvejais būtina pasirašyti darbo sutartį (daugiau informacijos apie nepilnamečių įsidarbinimą [čia](#)). 9–12 klasių vadovams yra parengta [klasės valandėlė](#) apie prekybos žmonėmis kylančius pavojus norint išvažiuoti į užsienį užsidirbti. Taip pat yra sukurta prekybos žmonėmis prevencijos programėlė „Neužkibk, o užsidirbk“, kurią parsisiuntus vaikai ir suaugusieji gali patikrinti, ar nepatenka į prekybos žmonėmis galimus pavojus (<https://www.nsa.smm.lt/2020/11/04/skurta-mobilioji-programele-nou-skirta-prekybos-zmonemis-prevencijai-kvieciame-parsisiusti-ir-isbandyti/>).

● Patekus į prekybos žmonėmis pinkles gali būti sunku ir baisu priimti sprendimą išeiti iš situacijos ar santykių, nes vaikas jaučiasi nesaugiai, jam grasinama ar kitaip kenkiama. Svarbu skatinti, drąsinti vaiką pasikalbėti su žmogumi, kuriuo pasitiki, pavyzdžiui, šeimos nariu, mokytoju, socialiniu darbuotoju. Suaugęs žmogus gali padėti rasti tinkamą sprendimą.

Informacija, kur kreiptis patekus į prekybos žmonėmis pinkles:

● Nukentėjus nuo prekeivių žmonėmis arba įtarus, kad jumis ar jūsų artimaisiais ketina ar ketino pasinaudoti, galima konsultuotis su Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro specialistais telefonu +370 700 77 887 arba siunčiant užklauskos formą, kreiptis į artimiausią teisėsaugos instituciją arba Lietuvos kriminalinės policijos biuro Prekybos žmonėmis tyrimo skyrių telefonu +370 5 271 9901 arba el. paštu prekybazmonemis@policija.lt.

● Pagalba nukentėjusiems asmenims visą parą teikiama Lietuvos „Caritas“ programos „SOS“ numeriu +370 679 61 617, jis skirtas konsultuoti, patarti ir informuoti nukentėjusius nuo įvairių prekybos žmonėmis formų, prostitucijos, seksualinės prievartos, pabėgusius nepilnamečius. Šiuo numeriu skambinti kviečiami ir šeimų nariai, tarnybų atstovai, įtariantys apie galimą išnaudojimo, smurto ar apgavystės atvejį.

● Susisiekti su Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centru galima SOS pagalbos skambučiu telefono numeriu +370 679 61 617.

● Kreiptis bet kokios pagalbos asmenims, nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, į Nacionalinę asociaciją prieš prekybą žmonėmis telefonu +370 616 91 119.

● Pranešti apie nusikaltimą telefonu +370 700 60 000 arba naudotis ePolicija.lt paslaugų portalu.

Šaltiniai:

● Human Trafficking in America's schools. Prieiga internete:

<https://humantraffickinghotline.org/what-human-trafficking>.

● How to Talk to Your Kids About Trafficking. Prieiga internete:

<https://www.unicefusa.org/stories/how-talk-your-kids-about-trafficking/29733>.

● Prekyba žmonėmis. Prieiga internete: <http://prekybazmonemis.lt/>.

● What Is Human Trafficking? Prieiga internete: <https://www.dhs.gov/blue-campaign/what-human-trafficking>.